

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-7>

УДК 339.137.22:65.011.46

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE: ECONOMIC ASPECTS OF SECURITY

Вербівська Людмила Василівна

доктор економічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2768-9157>

Verbivska Liudmyla

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

У статті розглянуто вплив інноваційних технологій на конкурентоспроможність підприємств в контексті формування їх економічної безпеки. Визначено основні чинники, що сприяють впровадженню інновацій, такі як технологічний прогрес, глобалізація та зміни у споживчих потребах. Проаналізовано ризики, пов'язані з інноваційними рішеннями, а також їх вплив на фінансову стабільність і рентабельність підприємств. Обґрунтовано, що стратегічне планування та управління інноваційними процесами є ключовими елементами забезпечення економічної безпеки підприємства. Визначено принципи оптимізації інноваційних процесів, зокрема через інтеграцію нових технологій у виробничі та управлінські структури підприємства. Розглянуто роль державної політики в стимулюванні інноваційної активності, що сприяє зміцненню конкурентних позицій підприємств в глобальному бізнес-середовищі. Доведено необхідність розробки моделей ефективного впровадження інновацій з метою підвищення економічної безпеки та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: економічна безпека, конкурентоспроможність, інновації, цифрові технології, цифровізація, управління економічною безпекою.

The purpose of the article is to study the impact of innovative technologies on the competitiveness of enterprises in the context of the formation of their economic security in order to determine approaches to the optimization of innovative processes of a business entity. Research methodology includes the use of several special and general scientific methods that were applied to achieve the set goals. In particular, the method of analysis and synthesis was used to divide the problem into component parts and combine the obtained results into a single system. The comparison method was used to study different approaches to the introduction of innovative technologies and their impact on the competitiveness of enterprises. With the help of the abstract method, the obtained data were summarized and the key regularities and trends of the influence of innovations on the economic security of enterprises were highlighted. The method of logical generalization was used to formulate general conclusions and recommendations based on the conducted analysis. The main factors contributing to the introduction of innovations are identified, such as technological progress, globalization and changes in consumer needs. The risks associated with innovative solutions were analyzed, as well as their impact on the financial stability and profitability of enterprises. It is substantiated that strategic planning and management of innovation processes are key elements of ensuring the economic security of the enterprise. The principles of optimization of innovative processes are determined, in particular through the integration of new technologies into the production and management structures of the enterprise. The role of state policy in stimulating innovative activity, which contributes to strengthening the competitive positions of enterprises in the global business environment, is considered. The necessity of developing models of effective implementation of innovations to increase the economic security and competitiveness of economic entities has been proven. The practical value of the research lies in the development of recommendations for the optimization of innovation processes, which will contribute to increasing the competitiveness and economic security of enterprises.

Keywords: economic security, competitiveness, innovation, digital technologies, digitalization, management of economic security.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку технологій та глобалізації системи економічних відносин підприємства досить часто зіштовхуються з викликами, що пов'язані з необхідністю забезпечення їх конкурентоспроможності та економічної безпеки. Інноваційні технології при цьому виступають потужним інструментом, здатним забезпечити стійкі конкурентні переваги для суб'єктів господарювання. Однак, їх впровадження вимагає значних інвестицій та систематичного підходу до управління інноваційними процесами.

Однією з основних проблем в даному аспекті є високий рівень невизначеності та ризиків, пов'язаних з впровадженням нових технологій в бізнес-процеси підприємств. При цьому вони досить часто стикаються з проблемами забезпечення належного рівня рентабельності інвестицій в інновації, а також нормалізацією їх впливу на фінансову стабільність. Недостатнє розуміння економічних аспектів безпеки може призвести до неправильної оцінки ризиків та прийняття неефективних управлінських рішень.

Крім того, суб'єктам господарювання важливо забезпечити наявність чітких стратегій та механізмів інтеграції інноваційних технологій у виробничі та управлінські процеси. Часто підприємства не мають достатнього досвіду та ресурсів для ефективного використання нових технологій, що знижує їхню конкурентоспроможність. Також варто зазначити, що впровадження інновацій вимагає відповідної підготовки персоналу та змін у організаційній культурі, що є додатковим викликом для багатьох підприємств.

Аналіз конкурентного середовища показує, що підприємства, які активно використовують інноваційні технології, значно підвищують свою конкурентоспроможність та адаптивність до зміни ринкових умов. Однак, відсутність систематичного підходу до впровадження інновацій може призвести до втрати потенційних переваг та викликати зростання рівня економічних загроз господарської діяльності підприємств.

Отже, зазначені проблеми зумовлюють актуальність дослідження та необхідності розробки комплексних підходів щодо впровадження інноваційних технологій, які враховували б економічні аспекти безпеки та дозволили мінімізувати ризики у діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань впливу інноваційних технологій на конкурентоспроможність під-

приємства достатньо широко розкрито у спеціалізованих наукових публікаціях. При цьому основна увага приділяється вивченню впливу інноваційних технологій на стратегічний розвиток підприємств та їх фінансову стабільність.

Одним із основних напрямів досліджень у даній сфері є визначення впливу інновацій на продуктивність та ефективність функціонування підприємств, що розкривається у працях П. Друкера [10] та М. Портера [11]. Дослідження науковців показують, що впровадження нових технологій суттєво підвищує продуктивність праці, скорочує виробничі витрати та дозволяє підприємствам більш оперативно реагувати на зміни ринкового попиту. При цьому підкреслюється важливість стратегічного планування та управління інноваційними процесами для досягнення підприємствами довгострокових конкурентних переваг на ринку.

Питання економічної безпеки підприємств у контексті впровадження інновацій суб'єктами підприємництва розглянуті у роботі Ю. О. Чалюк, яка розглядає фінансові ризики, пов'язані з інвестиціями в умовах воєнного стану та способи їх мінімізації. Зокрема, у праці наголошується на необхідності детального аналізу рентабельності інноваційних проектів та формуванні механізмів захисту від потенційних фінансових втрат в умовах невизначеності [7].

Важливо також відзначити дослідження Т. О. Шматковської, у якому розглядається вплив державної політики на інноваційну активність підприємств. При цьому визначаються різні форми державної підтримки інновацій, такі як податкові пільги, гранти та субсидії, а також їх ефективність у стимулюванні інноваційного розвитку підприємств. Як результат – визначається важливість координації зусиль між державою та приватним сектором для формування сприятливого інноваційного середовища [8].

У роботах М. І. Дзямулича досліджується роль людського капіталу в інноваційному розвитку підприємств. Автор зазначає, що підготовка та перепідготовка персоналу, розвиток його творчих та технічних навичок є ключовими факторами успішного впровадження інновацій. При цьому наголошується на необхідності інвестування в освіту та професійний розвиток персоналу як важливого елементу формування інноваційної стратегії підприємства [1; 2].

Крім того, варто відзначити дослідження впливу технологій на організаційні струк-

тури підприємств, що розкривається у роботі Л. В. Олійник, у якій проаналізовано, як саме впровадження інноваційних технологій змінює внутрішню організацію підприємств. У науковій праці стверджується, що підприємства, які активно впроваджують технологічні новації, стають більш конкурентоспроможними завдяки підвищенню ефективності управління та оптимізації бізнес-процесів [5].

Таким чином, наявні напрацювання у даній сфері свідчать про комплексність та багатогранність проблематики впливу інноваційних технологій на конкурентоспроможність підприємств. Разом з тим, існує необхідність вдосконалення наявних підходів щодо ефективного впровадження інновацій в діяльність підприємств на засадах врахування ключових економічних аспектів безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу розвитку та впровадження інноваційних технологій у діяльності підприємств на їхню конкурентоспроможність в контексті формування їх економічної безпеки для визначення підходів щодо оптимізації інноваційних процесів суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, сучасні інноваційні технології мають значний вплив на конкурентоспроможність підприємств та їх економічну безпеку. Зокрема, впровадження новітніх технологій дозволяє суб'єктам господарювання підвищувати ефективність здійснення виробничих процесів на засадах зниження витрат та підвищення якості продукції. Це сприяє зміцненню позицій таких підприємств на ринку та здобуттю ними низки конкурентних переваг. При цьому використання інновацій сприяє створенню нових продуктів і послуг, що відповідають потребам споживачів, внаслідок чого відбувається зростання частки ринку та доходів підприємства.

З іншого боку, інноваційні технології сприяють автоматизації та цифровізації бізнес-процесів, що дозволяє швидко адаптуватися до ринкових змін та мінімізувати специфічні ризики, пов'язані з непередбачуваними ситуаціями. Тож, бачимо, що інновації підвищують функціональний рівень інформаційної безпеки підприємства, а інноваційні технології стають ключовим фактором у зміцненні економічної безпеки та забезпеченні довгострокової конкурентоспроможності на ринку.

Особливістю сьогодення є й те, що інноваційні технології кардинально змінюють структуру системи економічної безпеки під-

приємства. В практичному аспекті вони забезпечують автоматизацію процесів моніторингу та аналізу, дозволяючи вчасно виявляти загрози господарській діяльності та реагувати на них. Зокрема, сучасні IT-рішення інтегрують різні компоненти безпеки, формуючи єдину інформаційну систему, яка покращує функціональну координацію та управління. В той же час використання засобів кібербезпеки захищає підприємство від несанкціонованого витоку даних, а аналітичні інструменти на базі штучного інтелекту допомагають прогнозувати ризики та розробляти стратегії захисту. Таким чином, технологічний розвиток робить систему економічної безпеки більш гнучкою, інтегрованою та ефективною, вносячи в її структуру цільові орієнтири та трансформований механізм реалізації (рис. 1).

Як бачимо, розвиток та впровадження інноваційних технологій тісно пов'язаний з економічною безпекою підприємства, адже інновації сприяють зниженню залежності від впливу зовнішніх факторів, таких як коливання цін на сировину або зміни в державному регулюванні; зростанню стійкості до конкурентного тиску та економічних криз; зміцненню позицій підприємства на ринку та зростанню його інвестиційної привабливості. Однак також важливо зазначити, що активна інноваційна діяльність підприємства може бути пов'язана з певними ризиками, що пов'язані з високими витратами на проведення досліджень та розробок, невизначеністю результатів впровадження інноваційних проектів; та можливістю невдач та майбутніх втрат [4, с. 106].

Загалом впровадження інноваційних рішень в бізнес-процеси підприємства несе певні ризики, які можуть вплинути на їх фінансову стабільність і рентабельність. Основною причиною цього є висока вартість впровадження нових технологій, які часто потребують значних за обсягами інвестицій, що може створити фінансовий тиск, особливо для малих та середніх підприємств. Крім того, ризик невдачі впровадження нових технологій може призвести до втрат інвестицій та витрат часу, що у підсумку негативно позначиться на фінансових показниках підприємства. З іншого боку, впровадження інновацій може викликати тимчасові перебої у бізнес-процесах, які пов'язані з налагодженням, що теж матиме негативний вплив на доходи та лояльність клієнтів.

Інший аспект ризиків пов'язаний з таким важливим моментом функціонування сучасних підприємств, як кібербезпека, адже новітні

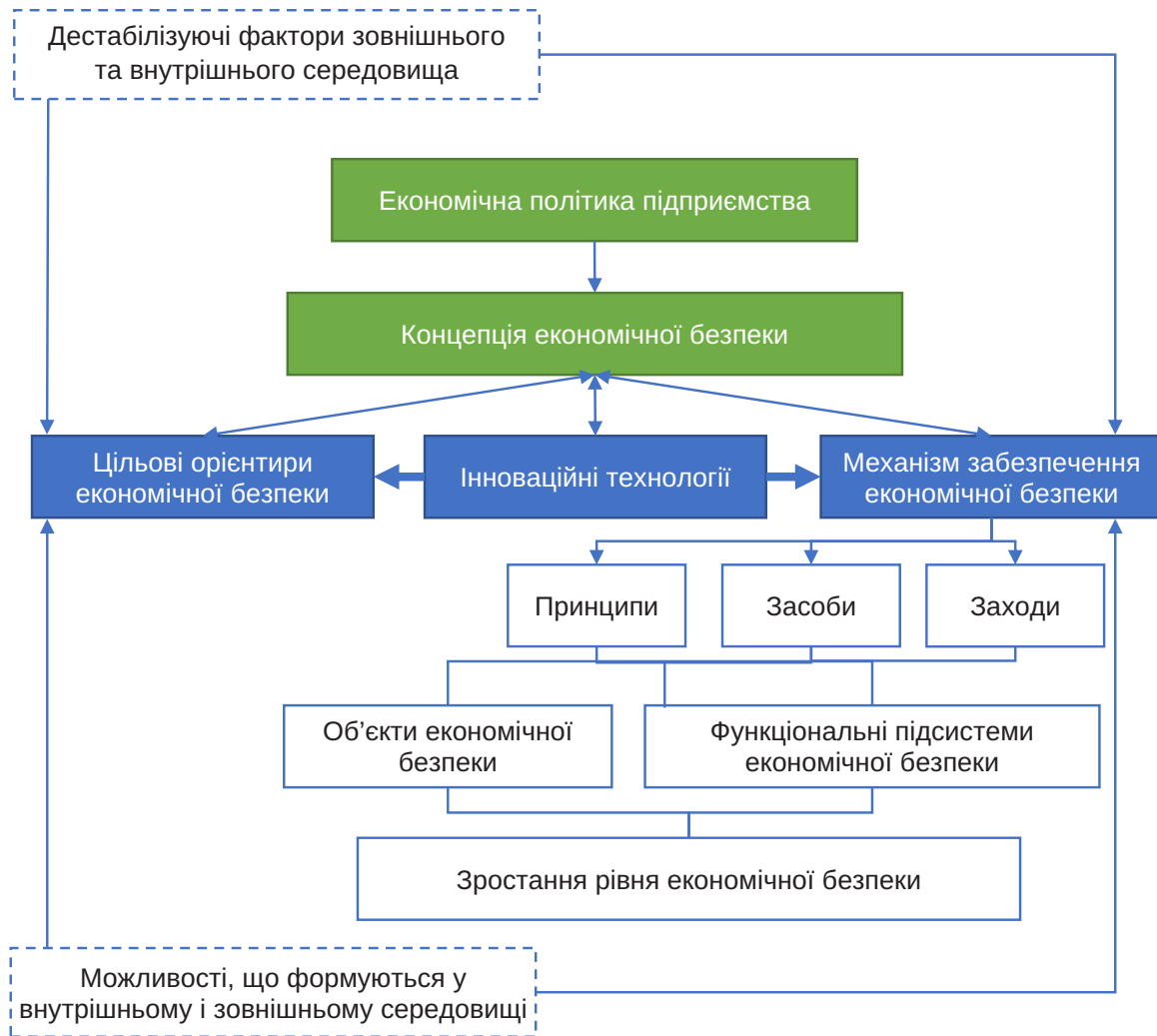

Рис. 1. Структура системи економічної безпеки підприємства

Джерело: систематизовано автором на основі [3]

технології можуть бути вразливими до кібератак, що може призвести до фінансових втрат. При цьому нестача необхідних висококваліфікованих кадрів для управління та підтримки нових технологій виступає додатковим ризиком в даній ситуації, оскільки може призвести до неефективного використання інновацій та непланових додаткових витрат на навчання та розвиток персоналу [6, с. 8].

Що стосується впливу інноваційних рішень на фінансову стабільність і рентабельність, то їх успішна реалізація може суттєво підвищити конкурентоспроможність підприємства, що сприятиме збільшенню його ринкової частки та доходів. Загалом інновації можуть забезпечити зниження операційних витрат, підвищення продуктивності та якості продукції, що позитивно вплине на рентабельність. Втім, як свідчить практика чимало інноваційних проєктів не досягають своєї мети, що призводить до

значних фінансових втрат та може негативно вплинути на репутацію підприємства серед інвесторів. У такому випадку наслідком буде ускладнення доступу до фінансових ресурсів, що може викликати проблеми з ліквідністю.

Отже, можна стверджувати, що з метою досягнення належного рівня економічної безпеки підприємства повинні ретельно оцінювати потенційні ризики та розробляти стратегії їх мінімізації. При цьому необхідною умовою є забезпечення достатнього рівня підготовки та адаптації суб'єктів господарювання до нових технологій для того, щоб успішно інтегрувати інноваційні рішення і забезпечити їх фінансову стабільність.

В сучасних умовах ключовими елементами формування стратегій економічної безпеки, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності підприємства є стратегічне планування та управління інноваційними проце-

сами. Це обумовлюється тим, що стратегічне планування дозволяє підприємству визначити довгострокові цілі та розробити порядок впровадження інновацій у бізнес-процеси на основі врахування потенційних ризиків [12, с. 3015]. А це, в свою чергу, забезпечує проактивний підхід до економічної безпеки, орієнтований на достовірне прогнозування змін на ринку та формування на його основі плану дій щодо покращення ринкової позиції підприємства.

У свою чергу, управління інноваційними процесами включає ідентифікацію, розробку та впровадження нових технологій і методів, які покращують продуктивність і ефективність бізнес-процесів. При цьому інтеграція інноваційних рішень у стратегію економічної безпеки дозволяє підприємству підвищувати його гнучкість та здатність до швидкого реагування на ризики і загрози. Тому завдяки стратегічному плануванню та ефективному управлінню інноваціями, підприємства можуть розробляти стратегії економічної безпеки, які зміцнюють їх конкурентоспроможність (табл. 1).

Отже, інтеграція нових технологій у виробничі та управлінські структури підприємства

забезпечує оптимізацію інноваційних процесів за допомогою системного підходу, який дозволяє впроваджувати технології як частину єдиної системи. Важливими його складовими при цьому є гнучкість і адаптивність, які дозволяють технологіям відповідати динамічним умовам ринку та запитам споживачів. При цьому постійний моніторинг і аналіз ефективності технологій забезпечують їхню актуальність і дієвість, а навчання персоналу дозволяє співробітникам продуктивно використовувати нововведення, що разом узятє на пряму впливає на підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Висновки. Приходимо до висновку, що в умовах інтенсифікації технологічного розвитку впровадження інноваційних технологій виступає ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його економічної безпеки. При цьому сучасні цифрові та інформаційні технології дозволяють забезпечити скорочення виробничих витрат та підвищення якості продукції на засадах автоматизації бізнес-процесів. Наслідком такого підходу є функціональна адаптація підприємства

Таблиця 1

Типи стратегій розвитку підприємств в контексті складових економічної безпеки

Тип розвитку підприємства	Основні процеси приросту вартості	Вид безпеки та характерні показники	Характеристика факторів ризику підприємства
Обмежений перспективний розвиток	Операційні	Фінансова безпека в короткостроковому періоді (показники ліквідності, платоспроможності)	Ендогенні фактори, визнані помилками при розробці базової конкурентної і функціональної стратегій підприємства
	Операційні	Фінансова безпека в довгостроковому періоді (структура капіталу, джерела формування для забезпечення запасами та витратами)	
Просте відтворення	Інвестиційні	Статична економічна безпека (показники стійкості тренду кінцевих результатів діяльності)	Ендогенні фактори ризику, пов'язані зі зміною внутрішньо фірмових стандартів, опором персоналу до змін. Екзогенні фактори інвестиційних рішень довгострокового характеру
Розширене відтворення	Інвестиційно-адаптаційні	Динамічна економічна безпека (характеристики показників зміни ресурсного потенціалу, доданої вартості, інтегрального рівня безпеки підприємства)	Екзогенні фактори, обумовлені специфікою інноваційних процесів і довгостроковими рішеннями
Інтенсивний розвиток	Адаптаційно-інвестиційні	Збалансована стійка безпека (параметри економічного потенціалу, частка ринку і конкурентоспроможності)	
Стійкий розвиток	Адаптаційно-інноваційні		
Інноваційний розвиток			

Джерело: систематизовано автором на основі [9]

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

до ринкових змін, що і формує умови для забезпечення його конкурентоспроможності. Разом з тим, важливо враховувати ризики, що пов'язані з високими інвестиційними витратами на впровадження інновацій. Лише стратегічне планування та ефективне управ-

ління інноваційними процесами сприяють мінімізації зазначених ризиків і забезпечують стабільність і рентабельність підприємства в довгостроковій перспективі, що виступає додатковою основою досягнення ним технологічної конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзямulich М. І., Копера К. П. Інвестиції в людський капітал. *Економічний форум*. 2019. № 3. С. 189–193.
2. Дзямulich М. І., Потьомкіна О. В. Особливості формування поглядів на специфіку людського капіталу як соціально-економічної категорії. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 344–348.
3. Лаптев С. М., Алькема В. Г., Сідак В. С., Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.
4. Неустроєв Ю. Г. Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. *Агросвіт*. 2021. № 7–8. С. 103–108.
5. Олійник Л. В. Управління інноваційним розвитком підприємства на основі формування інноваційних програм. *Економіка і організація управління*. 2017. № 3(27). С. 51–59.
6. Скрипник С. В., Обіход С. В., Вербівська Л. В. Зайнятість в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 4–9.
7. Чалюк Ю. О. «Warstate» і «Welfare state»: конфлікт чи синергія воєнної стратегії та соціальної безпеки України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С. 309–320.
8. Шматковська Т. О., Сосна Г. М. До проблематики підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах. *Фінансовий простір*. 2016. № 1(21). С. 114–118.
9. Ярова Ю. О., Артеменко Л. П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.
10. Drucker P., Maciariello J. *Innovation and entrepreneurship*. London: Routledge, 2014. 288 p.
11. Porter M. E. *Competitive strategy. Measuring business excellence*. 1997. Vol. 1(2). P. 12–17.
12. Zybareva, O., Verbivska, L., Lopashchuk, I., Kalaman, O., Derkach, T., Smentyna, T. Strategically-Oriented Enterprise Management through Information Systems. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2019. Vol. 8, Issue 2. P. 3014–3017.

REFERENCES:

1. Dziamulych, M. I., & Kopera, K. P. (2019). Investytsii v ludskiy kapital [Investments in human capital]. *Ekonomichnyi Forum*, vol. 3, pp. 189–193. (in Ukrainian)
2. Dziamulych, M. I., & Potiomkina, O. V. (2018). Osoblyvosti formuvannya pohliadiv na spetsyfyku liudskoho kapitalu yak sotsialno-ekonomichnoi katehorii [Peculiarities of the formation of views on the specifics of human capital as a socio-economic category]. *Ekonomichnyi Forum*, vol. 2, pp. 344–348. (in Ukrainian)
3. Laptiev, S. M., Alkema, V. H., Sidak, V. S., & Kopytko, M. I. (2017). *Kompleksne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Complex provision of economic security of enterprises]. Kyiv: VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK», 508 p. (in Ukrainian)
4. Oliinyk, L. V. (2017). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstva na osnovi formuvannya innovatsiinykh prohram [Management of innovative development of the enterprise based on the formation of innovative programs]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 3(27), pp. 51–59. (in Ukrainian)
5. Neustrojev, Ju. Gh. (2021) Rolj innovacij u zabezpechenni ekonomichnoji bezpeky [Role of innovations in ensuring economic security]. *Agrosvit*, vol. 7–8, pp. 103–108. (in Ukrainian)
6. Skrypnyk S. V., Obikhod S. V., Verbivsjka L. V. (2021). Zajnjatistj v umovakh cyfrovoji ekonomiky [Employment in the digital economy]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 4–9. (in Ukrainian)
7. Chaliuk, Yu. O. (2024). "Warstate" i "Welfare state": konflikt chy synerhiia voiennoi stratehii ta sotsialnoi bezpeky Ukrainy ["Warstate" and "Welfare state": conflict or synergy of military strategy and social security of Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 1(48), pp. 309–320. (in Ukrainian)
8. Shmatkovska, T. O., & Sosna, H. M. (2016). Do problematyky pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstva na innovatsiinykh zasadakh [To the problem of the increase of efficiency of activity of the enterprise on innovative principles]. *Finansovyj prostir*, vol. 1(21), pp. 114–118. (in Ukrainian)

9. Iarova, Yu. O., & Artemenko, L. P. (2016). Struktura ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh kryzy [The structure of economic security of the enterprise in crisis conditions]. *Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, vol. 13, pp. 257–263. (in Ukrainian)
10. Drucker, P., & Maciariello, J. (2014). *Innovation and entrepreneurship*. London: Routledge. 288 p.
11. Porter, M. E. (1997). Competitive strategy. *Measuring business excellence*, vol. 1(2), pp. 12–17.
12. Zybareva, O., Verbivska, L., Lopashchuk, I., Kalaman, O., Derkach, T., & Smentyna, T. (2019). Strategically-Oriented Enterprise Management through Information Systems. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, vol. 8, Issue 2, pp. 3014–3017.